

УДК 378.091.267:373.2.011.3-051

Юлія Смолянко

ДІАГНОСТИКА СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті проаналізовано необхідність діагностування стану сформованості професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у системі фахової підготовки. Наведено зразки анкетування серед студентів вищих педагогічних навчальних закладів України спеціальності «Дошкільна освіта» для визначення рівнів сформованості професійної культури на констатувальному етапі педагогічного експерименту. Висвітлено результати анкетування студентів – майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів освітнього ступеня «магістр» спеціальності «Дошкільна освіта», та виявлено стан формування їх професійної культури.

Ключові слова: майбутній вихователь дошкільного навчального закладу, педагогічний експеримент, професійно-педагогічна культура, рівні сформованості професійної культури, педагогічне спостереження, анкетування.

В статье проанализирована необходимость исследования состояния сформированности профессиональной культуры будущих воспитателей дошкольных учебных заведений в системе профессиональной подготовки. Приведены образцы анкетирования среди студентов высших педагогических учебных заведений Украины специальности «Дошкольное образование» для определения уровней сформированности профессиональной культуры на констатирующем этапе педагогического эксперимента. Представлены результаты анкетирования студентов – будущих воспитателей дошкольных учебных заведений образовательной степени «магистр» по специальности «Дошкольное образование», и установлено состояние формирования их профессиональной культуры.

Ключевые слова: будущий воспитатель дошкольного учебного заведения, педагогический эксперимент, профессионально-педагогическая культура, уровни сформированности профессиональной культуры, педагогическое наблюдение, анкетирование.

Necessity of state research of preschool teachers' professional culture formation in the system of vocational training is analysed in the article. Questionnaires samples among students of higher pedagogical educational establishments of Ukraine in speciality «Preschool education» for determination of levels of professional culture formation at recorded stage of pedagogical

experiment are given. Results of students' questionnaire – of future preschool teachers of Master degree in speciality «Preschool education» are presented, and condition of their professional culture formation is revealed. It is proved that future preschool teachers realize the need of their own professional culture formation. It is recorded that the level of students' professional culture formation demands increase to conditionally established by us. At the recorded stage of pedagogical experiment aiming at determination of levels of professional culture formation pedagogical observation is carried out, conversations and questionnaires among students of higher pedagogical educational establishments on intentionally developed author's by questionnaires are led.

Key words: *future preschool teacher, pedagogical experiment, professional and pedagogical culture, levels of formation of professional culture, pedagogical observation, questionnaire.*

Актуалізація теми формування професійної культури студентів зумовлена в першу чергу соціальним замовленням суспільства, зокрема, оприлюдненням низки законодавчих актів в освіті реформаційного характеру. У Проекті нового Закону України «Про освіту» від 04.04.2016 №3491-д, підготовленого до другого читання від 10.07.2017 р., зазначено: «Освіта – основа інтелектуального, духовного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорука розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої суспільної цінності, розвиток її розумових і творчих здібностей, професійних знань і компетентностей, забезпечення її успішної соціалізації у мінливих соціальних умовах, сприяння розвитку особистостей, готових до свідомого суспільного вибору, діяльності в умовах громадянського суспільства заради примноження інтелектуального і культурного потенціалу українського народу і забезпечення сталого людського розвитку в Україні» [2, с. 1].

Концепція «Нова українська школа», ухвалена рішенням колегії МОН від 27.10.2016 р., загалом спрямована на реформування повної загальної середньої освіти. У документі наголошується на оволодінні випускниками школи 10 ключовими компетентностями та наскрізними вміннями, серед яких виділяють: обізнаність та самовираження у сфері культури. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших [1, с. 12–13]. Формула Нової школи складається з 9 ключових компонентів, серед яких варто виділити третій компонент, який можемо віднести до проблеми нашого дослідження, а саме: у процесі професійно-педагогічної діяльності вихователів ДНЗ значущим є наскрізний процес виховання, який формує цінності [1, с. 7]. Загальновідомо, що елементами культури виступають мова, норми

поведінки, цінності, звичаї, традиції та інші, що, безперечно, є складовими системи формування й підвищення професійної культури педагога. Також у документі зазначено, що виховний процес буде невід'ємною частиною всього освітнього процесу і орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [1, с. 19].

Відтак педагоги вищої школи мають чітко окреслені напрямки задля удосконалення освітнього процесу в цілому та якісної підготовки майбутніх фахівців у певній педагогічній галузі.

Проблеми розвитку й формування культури особистості, зокрема й професійної культури, висвітлювали у дослідженнях такі науковці: В. Біблер, М. Бахтін (культура як форма спілкування культур (діалог культур)), де сучасна культура – це діалог тих культурних цінностей, що були створені в різні періоди історії людства; О. Бігич, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Ігнатов, І. Ісаєв (культура освіти); І. Кузнецова (емпатійна культура); О. Плахотнік (інформаційна культура); О. Пономаренко (етична культура); О. Попчук (професійна культура документознавця); І. Сабатовська (культура професійної діяльності); А. Якуба (культура суспільства) та інші.

Однак, поки що бракує узагальненого дослідження щодо формування культури майбутніх вихователів ДНЗ, для цього необхідний системний поетапний аналіз.

Мета статті полягає у діагностуванні стану сформованості професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на основі здійснення педагогічного спостереження, проведення бесіди та анкетування серед студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Дошкільна освіта» на констатувальному етапі експерименту.

Дослідно-експериментальна перевірка здійснювалась відповідно до розроблених та обґрунтованих педагогічних умов щодо формування професійної культури майбутніх вихователів ДНЗ. Для з'ясування стану сформованості професійної культури у студентів – майбутніх вихователів ДНЗ, та визначення рівнів сформованості, їх якісних та кількісних характеристик нами було використано педагогічний експеримент, який включає констатувальний, формувальний і контрольний етапи.

Констатувальний етап (2014–2015 н. р.) педагогічного експерименту був спрямований на визначення кількості досліджуваних, розподіл студентів – майбутніх вихователів ДНЗ на контрольну й експериментальну групи та визначення рівнів сформованості їх професійної культури у процесі професійної підготовки (попередній зріз) у вишах.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту з метою

визначення (наявних) рівнів сформованості професійної культури здійснено педагогічне спостереження, проведено бесіди та анкетування серед студентів вищих педагогічних навчальних закладів за спеціально розробленими авторськими анкетами.

В умовах становлення інформаційного суспільства, інформатизації сучасної системи освіти з метою вивчення проблеми необхідності формування та підвищення професійної культури майбутнього вихователя ДНЗ було проанкетовано студентів спеціальності «Дошкільна освіта». Анкетування охоплювало студентів чотирьох вищих навчальних закладів України, які навчаються за освітнім ступенем «магістр», спеціальності «Дошкільна освіта». Респондентами стало 185 студентів вищів денної та заочної форм навчання, серед них 90 студентів експериментальних груп (ЕГ) та 95 студентів контрольних груп (КГ). Розв'язання поставлених завдань потребувало дослідження рівнів сформованості професійної культури у майбутніх вихователів ДНЗ.

На цьому етапі діагностики було використано анкету №1 «Моя оцінка рівня сформованості професійної культури» (за О. В. Попчук, 2013 р.), завдяки якій можемо дізнатися, як студенти оцінили власний рівень сформованості професійної культури як майбутніх вихователів ДНЗ у процесі її професійної підготовки. Оцінка рівня сформованості професійної культури майбутнього вихователя ДНЗ оцінювалася за 12-бальною шкалою: високий (9–12 балів); середній (5–8 балів); низький (0–4 бали).

Аналіз отриманих даних доводить, що більшість студентів спеціальності «Дошкільна освіта», відповідаючи на питання №1 «Оцініть власний рівень професійної культури за 12-ти бальною шкалою», розподілилися таким чином: 67% визначили свій рівень професійної культури як середній, 18% – високий, 15% – низький. На запитання «Чи вважаєте Ви необхідним підвищувати свій рівень професійної культури?» – 82% студентів відповіли схвально, зазначивши, за необхідне його обов'язкове підвищення, але 18% опитуваних визначили, що не вбачають у цьому необхідності. Очевидно, що більша частина опитуваних прагне до професійного розвитку й самовдосконалення, у тому числі й шляхом набуття вмінь та навичок значного рівня професійно-педагогічної культури. Значною мірою така потреба майбутніх вихователів ДНЗ залежить від їхнього бажання наслідувати власний педагогічний ідеал та відповідати тим встановленим освітнім запитам, що висувуються до професійно-педагогічної діяльності сучасного педагога-вихователя.

Таким чином, можемо констатувати, що значна частина студентів дошкільної освіти прагне працювати за спеціальністю та усвідомлює необхідність формування й підвищення як загальної, так і власне професійної культури щодо своєї майбутньої педагогічної діяльності у роботі з дітьми дошкільного віку. Необхідною умовою цього є спрямування майбутніх вихователів ДНЗ до роботи з дітьми дошкільного віку та створення відповідних умов, щоб кожен студент зміг своєчасно розкрити й

сформувати як загальні, так і професійні вміння.

Відповідаючи на питання №2 означеної анкети, студенти оцінили рівень сформованості професійної культури своїх однокурсників так: 53% – середній, 37% – низький, і лише 10% – високий рівень оволодіння. У зв'язку з цим постає суперечність між самооцінкою студентів свого рівня сформованості професійної культури та оцінкою рівня сформованості ровесниками (оцінювання однокурсників може бути спричинене як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами).

Опитування студентів «Як Ви розумієте сутність феномена професійної культури?» показало, що майже половина респондентів (48%) не можуть повністю висвітлити відповідь на запитання та не мають повного його розуміння, зазначивши смисл означеного феномена: це звички та навички педагога-вихователя; спілкування, притаманні конкретній дисципліні (педагогіці); уміння правильно подавати інформацію, поводити себе з дітьми дошкільного віку та інше. Відповідно 52% опитуваних вважає себе повністю особисто підготовленими до професійної діяльності.

Здійснивши аналіз анкетних даних, виявили, що самооцінювання студентами та оцінювання викладачами й вихователями ДНЗ під час спостереження за ними у процесі проходження педагогічної практики мають протилежні результати. Помічено, студенти спеціальності «Дошкільна освіта» переконані в тому, що їх рівень професійної культури цілком відповідає тим встановленим освітнім вимогам, що висувуються до сучасного фахівця дошкільної освіти. Припускаємо, що у більшості випадків студенти необ'єктивно оцінюють власний рівень професійної культури, завищують його.

З метою перевірки достовірної самооцінки студентів спеціальності «Дошкільна освіта» виконано таке:

- залучено як експертів викладачів університетів, методистів ДНЗ, керівників педагогічних практик та вихователів дошкільних навчальних закладів, які безпосередньо мали змогу оцінити ґрунтовність знань студентів у практичній діяльності;

- проведено повторне анкетування, але із зазначенням обґрунтованої думки студентів – майбутніх вихователів ДНЗ на поставлені запитання анкети, де зможемо визначити рівень теоретичних знань і умінь студентів щодо майбутньої професійної діяльності, їх професійного та наукового світогляду, відповідної культури мислення та культури професійно-педагогічного спілкування та інше;

- наведено перелік педагогічних ситуацій, що можуть трапитися у дошкільних навчальних закладах під час професійної діяльності, що передбачає перевірку готовності студентів до розв'язання професійних завдань та вирішення педагогічних ситуацій у ДНЗ (а також під час проходження педагогічної практики у дошкільних навчальних закладах).

Для більш розширеного аналізу окресленої проблеми було запропоновано таку форму анкети №2 із зазначенням блоку запитань:

1. З чим у Вас асоціюється зміст поняття «професійна культура вихователя ДНЗ»? (з професійними та загальнолюдськими якостями; з професійними знаннями, вміннями та навичками; з професійною компетентністю; з професіоналізмом; з професійною кваліфікацією). 2. Якими якостями, на Вашу думку, повинен володіти вихователь ДНЗ як носій професійної культури? 3. Які основні компоненти професійної культури майбутніх вихователів ДНЗ Ви можете назвати? 4. Чи потрібно, на Вашу думку, майбутньому педагогу-вихователю володіти професійною компетентністю? Чому? 5. У чому виявляється професійна культура вихователя дошкільного навчального закладу? Відповідь обґрунтуйте. 6. Чи відбивається, на Вашу думку, професійна культура вихователя ДНЗ на його поведінці та діяльності? Яким чином? 7. Як Ви вважаєте, чи можна сформувати професійну культуру майбутнього вихователя ДНЗ в процесі навчання у виші? Відповідь обґрунтуйте. 8. Яким чином, на Вашу думку, необхідно вдосконалювати професійну культуру вихователя ДНЗ? Чи вбачаєте Ви таку необхідність? 9. Як часто у Вас виникають сумніви щодо правильності власних професійно-педагогічних дій та вчинків? 10. Чи підвищить рівень сформованості професійної культури вихователя ДНЗ, на Вашу думку, використання інноваційних технологій навчання? 11. Які особистісні риси, на Вашу думку, найбільш необхідні сучасному вихователю ДНЗ? (оцінку важливості студенти дають за п'ятибальною шкалою). 12. Які професійні цінності, на Вашу думку, будуть цінними особисто для Вас? (оцінку важливості студенти дають за п'ятибальною шкалою).

На основі аналізу результатів відповідей студентів на блок запитань спеціально розробленої анкети №2 щодо низки професійно важливих знань, умінь та навичок майбутніх вихователів ДНЗ було встановлено, що значна частина респондентів вважає обов'язковим формування професійної культури у процесі їх навчання у виші та професійно-педагогічній діяльності, у прагненні до постійного самовдосконалення та саморозвитку, але повного уявлення про сутність, зміст та структуру означеної проблеми не мають, відчувають значні труднощі та потребують додаткових знань (як теоретичних, так і практичних).

Асоціюючи зміст поняття професійної культури вихователя ДНЗ із певними педагогічними поняттями, майбутні фахівці дошкільної освіти віднесли до нього професійні знання, вміння й навички та професіоналізм, решта студентів зазначили дотичність із професійними та загальнолюдськими якостями. Відповіді анкетованих на названі компоненти професійної культури та їх перелік не є повними та відображають лише поверхневі уявлення респондентів щодо досліджуваного явища. Щодо професійних цінностей, що є найбільш важливими для опитуваних, то респонденти віднесли до них такі компоненти: освіченість, знання; любов до дітей та бажання працювати з ними; можливість розвитку, реалізація своїх талантів та здібностей; цікава

професія. Тобто майбутні вихователі ДНЗ розуміють та усвідомлюють значення професійних цінностей фахівця у роботі з дітьми дошкільного віку, проте, потребують теоретично-більшого розширення й узагальнення та практичного апробування.

Результати анкетування студентів освітнього ступеня «магістр» спеціальності «Дошкільна освіта» наведені у відсотковому відношенні (від кількості респондентів) на рис. 1.

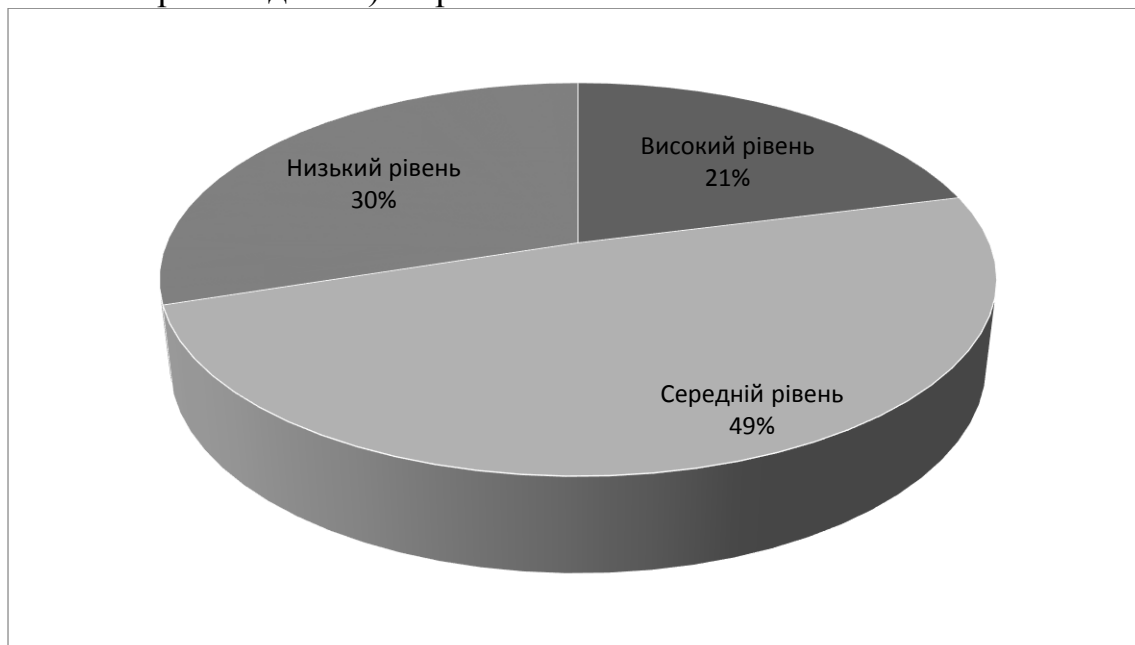

Рис. 1. Результати анкетування студентів щодо визначення рівня сформованості професійної культури, за спеціально розробленою анкетною на констатувальному етапі експерименту (у %)

Після проведення анкетування наступним етапом було запропоновано майбутнім педагогам-вихователям здійснити аналіз педагогічних ситуацій та розв'язати педагогічні задачі, що можуть трапитися у дошкільних навчальних закладах. Для ознайомлення, теоретичного та практичного вирішення перелік педагогічних ситуацій внесено до розробленого навчального посібника щодо формування та підвищення професійної культури майбутнього фахівця дошкільної освіти [3]. Було укладено три блоки для вирішення та розв'язання педагогічних ситуацій й задач: ситуації, що можуть виникати у педагога-вихователя з дітьми дошкільного віку; ситуації, що можуть трапитися з батьками дітей дошкільного віку; конфліктні ситуації, у яких можуть опинитися вихователі дошкільного навчального закладу, співпрацюючи з колегами.

Перевірка вирішення запропонованих педагогічних ситуацій у розв'язанні педагогічних задач засвідчила, що студенти недостатньо володіють теоретичними знаннями й творчими вміннями, відчувають складність й припускаються значних помилок у вирішенні поставлених завдань, губляться під час пошуків правильної відповіді, залишаючи

ситуацію поза увагою або вирішують її непрофесійно.

Що стосується спілкування майбутніх фахівців дошкільної освіти у процесі проходження педагогічної практики, з огляду експертного оцінювання, то часто студенти вживають нелітературні форми (діалектизми, слова-паразити); не стежать за своїм мовленням, культурою поведінки (встановлено під час спілкування з дошкільниками, їх батьками та колегами), не спроможні доступно пояснити дітям дошкільного віку правила гри чи послідовність її виконання, іноді проявляють грубість, некомунікабельність, нетактовність.

З вищезазначеного констатуємо, про наявність недостатнього рівня ґрунтованих знань з означеної проблеми, що призводить до невміння студента вирішити педагогічні ситуації, які можуть траплятися у його професійно-педагогічній діяльності.

Отже, результати здійсненого опитування студентів вищих навчальних закладів засвідчили, що, зважаючи на предмет та завдання нашого педагогічного дослідження, пріоритетним для педагога залишається оволодіння студентами теоретичними та практичними знаннями й уміннями щодо культурного розвитку особистості, набуття ними досвіду культурної поведінки, високого рівня культури спілкування, відповідної культури мислення та виявлення й уникнення професійних помилок, що виникатимуть у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі їх професійно-педагогічної діяльності.

Отже, на основі здійснення порівняльного аналізу результатів дослідження можемо стверджувати про однорідність груп, що уможливить поділ груп на ЕГ та КГ.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у висвітленні результатів дослідження щодо ефективності вивчення розробленого навчального забезпечення відповідно до створеного авторського спецкурсу «Формування професійної культури майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу» на формувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція Нової української школи [Електрон. ресурс]. – 2016. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>
2. Проект Закону України «Про освіту» до другого читання [Електрон. ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/gromadske-obgovorennya-zakonoproektu-%C2%ABpro-osvitu%C2%BB.html>
3. Смолянко Ю. М. Формування професійної культури майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу: Навчальний посібник / Ю. М. Смолянко. – Чернігів: Десна Поліграф, 2016. – 152 с.